

Hamâmîzâde İsmâil Dede Efendi'nin Akbıyık semtindeki evi – Eminönü / İstanbul

şeyhi Abdülbaki Baykara'nın torunu Baki Baykara'da bulunmaktadır.

Türkçe ve Farsça bazı şiirler de kaleme alan İsmâil Dede'nin Cankurtaran'da Akbıyık mahallesindeki evi Türkiye Tarihî Evleri Koruma Derneği tarafından restore edilmiş, Şehzadebaşı'nda bir caddeye Dede Efendi adı verilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Nutkî Dede – Abdülbâki Nâsır Dede, *Defter-i Dervîşân*, Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 1194, vr. 4^a, 7^a, 10^a; Hızır İlyas, *Târih-i Enderun*, İstanbul 1276, s. 3, 279-280, 336; *Sicill-i Osmânî*, I, 381; Rauf Yekta, *Esâtîz-i Elhân*, III, Dede Efendi, İstanbul 1343; Subhî Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1933, I, 83; *Türk Musikisi Klasiklerinden Mevlevî Âyinleri* (İstanbul Konservatuvarı neşriyatı), İstanbul 1937, XIII, 672-674; Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1943, II, 401, 428-441, 447-448, 528-541, 715-716; Mahmut R. Gazimihal, *Türk Askerî Muzıkaları Tarihi*, İstanbul 1955, s. 99-100; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 133-170; Ali Rıza Bey, *Bir Zamanlar İstanbul* (haz. Niyazi Ahmet Banoğlu), İstanbul, ts. (Tercüman 1001 Temel Eser), s. 280; Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, I, 214-221; Sadun Aksüt, *Türk Musikisinin 100 Bestekârı*, İstanbul 1993, s. 119-126; M. Fatih Salgar, *Ölümünün Yüzellinci Yılında Dede Efendi*, İstanbul 1995; a.mlf. v.dğr., *Dede Efendi Besteleri*, Ankara 1996; Yılmaz Öztuna, *Dede Efendi*, Ankara 1996; a.mlf., *BTMA*, I, 394-400; Ruşen Ferit Kam, "Dede Efendi", *Radio*, V/56, Ankara 1946, s. 20-21; Bülent Aksoy, "İsmail Dede Efendi (Hammâmîzâde)", *DBİstA*, IV, 211-212; Nuri Özcan, "İsmail Dede Efendi", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, I, 663-665.

NURİ ÖZCAN

İSMÂİL b. EBÜ ÜVEYS

(إسماعيل بن أبي أويس)

Ebü Abdillâh İsmâil b. Abdillâh
b. Abdillâh el-Asbahî el-Medenî
(ö. 226/841)

Hadis hâfızı.

139'da (756-57) doğdu. Babasının künyesi Ebü Üveys olduğu için İbn Ebü Üveys diye tanındı. Güney Arabistan'da yaşayan Kahtânogulları'nın Asbah kabilesine mensup olup Medine'de Teym b. Mürre kabilesinin halîfi idi. Babası Abdullah, kardeşi Abdülhamîd, dayısı Mâlik b. Enes, Mâcişûn, Seleme b. Verdân, Abdurrahman b. Ebü'z-Zinâd gibi âlimlerden hadis rivayet etti. Kurrâ-i seb'adan Nâfi' b. Abdurrahman'dan kıraat öğrendi; onun en son vefat eden talebesidir. Buhârî, Müslim, Ebü Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Zührlî, Ebü Hayseme Zühayr b. Harb, Kuteybe b. Saîd kendisinden hadis rivayet eden pek çok muhaddis arasında yer alır. Medine'nin önde gelen hadisçilerinden sayılan ve Ahmed b. Hanbel'in belirttiğine göre mihne olayındaki tutumu sebebiyle sıkıntı çekenler içinde yer alan İsmâil b. Ebü Üveys 226'da (841) vefat etti. Receb 227'de (Mayıs 842) öldüğü de zikredilmiştir.

Hıfz ve itkân yönünden tenkit edilmesine rağmen hadisleri Nesâî'nin *es-Sünen*'i dışında *Kütüb-i Sitt*e'de yer alan İsmâil b. Ebü Üveys'ten Buhârî ve Ahmed b. Hanbel övgüyle söz ederken Ahmed b. Hanbel ayrıca onun hakkında "lâ be'se bih" demiş, Ebü Hâtim er-Râzî "sebt" ve "mahallühû's-sıdk" olarak nitelendirip bazan yanlışlık hatâ ettiğini göstermek üzere de "mugaffel" terimini kullanmıştır. Fakat Nesâî ve İbn Adî, İsmâil b. Ebü Üveys'i zayıf bir râvi olarak değerlendirmiş, Yahyâ b. Maîn de hem onun hem babasının zayıf olduğunu söylemiştir. Başka değerlendirmelerinde ise Yahyâ b. Maîn kendisi hakkında "sadûk" ve "lâ be'se bih" lafızlarını kullanmıştır. İsmâil b. Ebü Üveys'i zayıf kabul edenler zabt yönünden onun kusuru bulunduğunu, hadisleri güzel okuyamadığını, kitabı dışındaki hadisleri rivayet ederken başarılı olamadığını, rivayetleri karıştırdığını, ihtilâf edilen bazı konularda hadis uydurduğunu ileri sürmüşlerdir. Rivayetlerine güvenilemeyeceğini gösteren bu değerlendirmelere rağmen Buhârî ve Müslim'in kendisinden rivayette bulunması onun rivayetlerine olan güveni arttırmış, Zehebî, "Bu iki hadis otoritesi ondan hadis almasaydı rivayetleri hasen derecesine iner-

di" demıştır. İbn Hacer de İsmâil b. Ebü Üveys hakkındaki tenkitler haklı da olsa *Şahîh-i Buḥârî* ve *Şahîh-i Müslim*'de ondan yapılan rivayetlerin değerini düşürmeyeceğini, zira bunları güvenilir râvilerin de sahih olarak değerlendirdiğini ifade etmiştir (*Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 312). İbn Hacer ayrıca İsmâil'e yönelik eleştirilerin onun gençlik yıllarıyla ilgili bulunduğunu, sonradan onun bu kusurlarının düzelmiş olabileceğini söylemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 438; Buhârî, *et-Târiḥu'l-kebir*, I, 364; Nesâî, *ed-Du'a'afâ*, s. 51; Ukaylî, *ed-Du'a'afâ*, I, 87; İbn Ebü Hâtim, *el-Cerḥ ve't-ta'dil*, II, 180-181; İbn Hibbân, *es-Şikâḥ*, VIII, 99; İbn Adî, *el-Kâmil*, I, 317-318; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 124-129; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, X, 391-395; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 409-410; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, I, 222-223; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, I, 162; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 310-312.

İSMAİL HAKKI ÜNAL

İSMÂİL EFENDİ, Dellâlîzâde (1797-1869)

Bestekâr ve hânende.

İstanbul Fatih'te Sarıgözel mahallesinde doğdu. Saray dellâllerinden Mustafa Ağa'nın oğludur. Küçük yaşta güzel sesi ve müsikeye olan kabiliyetiyle dikkati çekti. İlk öğreniminden sonra Hamâmîzâde İsmâil Dede'nin derslerine devam etti. Hocasının yardımı ile çavuş mülâzımı sıfatıyla saray fasıl heyetine katıldı (1816). Ayrıca Enderûn-ı Hümâyûn'da dönem önemli müsiķişinaslarından ders alarak kendini yetiştirdi.

Babasının vefatı üzerine "serheng-i şehriyârî" unvanıyla saray müezzinleri arasına girdi (1823). İki yıl sonra saraydan ayrılmak zorunda kalan İsmâil Efendi, Yeniceri Ocağı'nın kaldırılması sırasındaki olaylar esnasında halkı ve hatta zorbaları padişahın sancağı altına toplanmaya çağırdığından "musâhib-i şehriyârî" olarak tekrar saraya alındı. 1847'de Beşiktaş'taki Muzıka-i Hümâyûn'un hânende kısmı muallimliğine tayin edildi. Bu arada haftada bir gün Enderun'daki görevini de sürdürdü. 1862'de Çilingirzâde Ahmed Ağa'nın ölümü üzerine saray başmüezzinliğine getirildi. Nişantaşı'ndaki evinde vefat eden İsmâil Efendi, Yahyâ Efendi Dergâhı hazîresine defnedildi.

Türk müsikisinde klasik tarzın son bestekârlarından olan Dellâlîzâde İsmâil Efendi, hânendelik konusunda da hocası İs-

Dellâlzâde
İsmâil
Efendi'nin
Yahyâ Efendi
Dergâhı
hazîresindeki
mezar taşı –
Beşiktaş /
İstanbul

mâil Dede'nin vârisi olarak tanınır. Bestelerinde hocasının üslûbu açıkça hissedilmekle birlikte eserlerinde ondan aldığı ilhamla yepyeni bir mûsiki anlayışı ortaya koymuştur. Kendine mahsus bir melodik yapının ürünü olan eserlerindeki pek alışılmamış makam geçkileri ve özellikle meyanlardaki ses örgüsü Dellâlzâde'nin bestekârlığının bir diğer yönünü oluşturur. Din dışı mûsiki alanında peşrev, saz semâisi, kâr, murabba, semâi ve şarkı formundaki besteleri klasik üslûbun mükemmel örnekleri arasında yer alır. Bu eserlerden ancak doksan kadarının notaları zamanımıza ulaşabilmiştir. Âhenkli bir ses örgüsüyle işlenen yegâh faslı Türk mûsikisinin şaheserlerinden sayılır. Yegâh makamında hiç eseri bulunmayan Zekâi Dede'ye bu makamda neden eser bestelediği sorulduğunda, Dellâlzâde'nin eserleri varken bu makamda bir şey yapamayacağını ve makamın artık mühürlendiğini söyleyerek Dellâlzâde'nin bestekârlıktaki gücünü ifade etmiştir. Bu sözün Hamâmîzâde İsmâil Dede'ye ait olduğu da kaydedilmektedir.

İsmâil Dede'nin ısrarı üzerine bestelediği sûzinak makamında, "Sinede bir lahza ârâm eyle gel cânım gibi" mısrayla başlayan murabbai, şehnaz makamında, "Etmedin bir lahza ihyâ hâtır-ı virânımı" mısrayla başlayan şarkısı, Türk klasik mûsikisi repertuvarının en seçkin eserleri arasında yer alır. Hece vezniyle kaleme aldığı, "Dedim ey gönül sultânı" mısrayla başlayan sûzinak ve, "Gönül adlı bûlbûlüm var" mısrayla başlayan mâhur şarkıları ile, "Bilirim bende sensin Allahım" mısrayla başlayan rast ve, "İnile ey dertli gönül inile" mısrayla başlayan zirgüleli hicaz ilâhileri de sevilen eserlerindendir.

Unutulmaya yüz tutmuş olan karcıgar makamını yeniden canlandıran Dellâlzâde İsmâil Efendi'nin geniş oktavlı ve tiz bir sesi olduğu belirtilmektedir. II. Mahmud'un huzurunda zaman zaman düzenlenen fasıllara İsmâil Dede, Basmacı Abdi Efendi, Suyolcuzâde Sâlih Efendi, Kömürçüzâde Mehmed Efendi, Çilingirzâde Ahmed Ağa gibi devrin ünlü mûsikişinaslarıyla birlikte hânende olarak katılmış, bu alandaki şöhreti Abdülaziz devrine kadar sürmüştür. Eserlerinin büyük kısmı Muzika-i Hümâyûn'da notaya alındığından unutulmaktan kurtarılmıştır. Onun müneccimliğe merakı olduğu, sarayda padişah tarafından bir fasıl okunması istendiğinde saatine bakıp birtakım hesaplar yaptıktan sonra okunacak faslın makamına karar verdiği söylenir.

Dellâlzâde İsmâil Efendi birçok talebe yetiştirmiştir. Bunlar arasında Hâşim Bey, Hacı Fâik Bey, Mahmud Celâleddin Paşa, Enderûnî Ali Bey, Nikogos Ağa, Bolâhenk Nûri Bey ve Behlûl Efendi özellikle anılmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hızır İlyas, *Târîh-i Enderûn*, İstanbul 1276, s. 111, 356-357; Subhi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1933-53, I, 79-81, 83; V, 410; Sadeddin Nûzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1943, II, 543-544; İbnülemin, *Hos Sadâ*, s. 171-172; Ali Rıza Bey, *Bir Zamanlar İstanbul* (haz. Niyazi Ahmet Banoğlu), İstanbul, ts. (Tercüman 1001 Temel Eser), s. 73-74; Özalp, *Türk Musiki Tarihi*, I, 228-230; Öztuna, *BTMA*, I, 400-402; Sadun Aksüt, *Türk Musikisinin 100 Bestekârı*, İstanbul 1993, s. 146-152; Rauf Yekta, "Dellâlzâde", *Şehbâl*, sy. 64, İstanbul 1328, s. 308-309; Ruşen Ferit Kam, "Dellâlzâde", *Radıyo Mecmuası*, sy. 59, Ankara 1946, s. 2; "Dellâlzâde İsmâil Efendi", *MM*, sy. 148 (1960), s. 488; Halil Can, "Dellâlzâde Hacı İsmâil Efendi", a.e., sy. 223 (1966), s. 206-208; Bülent Aksoy, "İsmâil Efendi (Dellalzade)", *DBİst.A*, IV, 212-213; Nuri Özcan, "İsmâil Efendi (Dellalzade)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, I, 665-666.

NURİ ÖZCAN

İSMÂİL EFENDİ, Ebûishak

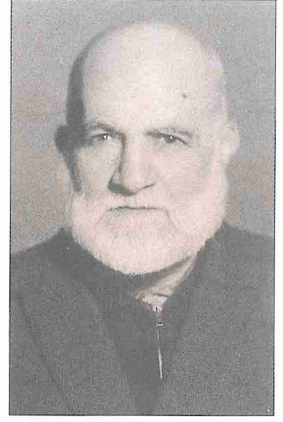
(bk. EBÛİSHAK İSMÂİL EFENDİ).

İSMÂİL EFENDİ, Kesikbacak

(1905-1972)

Son devir kıraat âlimi.

Batı Trakya'nın Serez şehrinde doğdu. İlk öğrenimini memleketinde tamamladıktan sonra İstanbul'a giderek Üsküdar Toptaşı Askerî Rüşdiyesi'ne kaydoldu. Ze-

Kesikbacak
İsmail
Efendi

ki ve atılgan bir çocuk olan İsmail Hakkı, bir gün okuldan evine dönerken tramvaydan düşerek her iki bacağını da kaybetti. Bu durum onun hayat çizgisini değiştirdi; dayısı olan Fâtih Camii dersiâmlarından, Şehzade Camii şeyhülkurrâsi Serezli Ahmed Şükrü Efendi'nin himayesinde hıfza başladı. Daha sonra Oflu Mehmet Aşıkutlu ile birlikte Reisülkurrâ Varnalîzâde Hâfız Hamdi Efendi'den kırâat-i aşereyi okuyarak icâzet aldı. Bekir Hâki Yener ve Ömer Nasuhi Bilmen gibi âlimlerin derslerini takip ederek hadis ve fıkıh bilgisini geliştirmeye çalıştı.

Fatih'te Kumrulu Mescid karşısında bir bakkal dükkânı açarak ticarete başlayan İsmail Efendi (1930) fahrî olarak Kur'an dersleri de veriyordu. İlk resmî hizmetine 1942'de Afyon Merkez Kur'an Kursu öğretmenliğiyle başladı. 1952 yılında İstanbul Fatih'teki Dülgerzâde Camii Kur'an Kursu öğretmenliğine nakledildi ve 1972'de emekli oluncaya kadar bu görevini sürdürdü. 11 Kasım 1972'de İstanbul'da öldü ve Edirnekapi Şehitliği'ne defnedildi.

Soyadı kanunundan sonra Bayrı soyadını alan İsmail Efendi çok sayıda talebe yetiştirmiş olup bunlardan doksan sekizine aşere, 3170 kadarına da tashîh-i hurûf belgesi vermiştir. Maaşının bir kısmını öğrencilerinin ihtiyaçlarına harcamak üzere her ay Gönenli Mehmet Efendi'ye göndermiş, özürülü olmasına rağmen kendine güvenini yitirmemiş ve saygınlığını hayatı boyunca sürdürmesini başarmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İstanbul Müftülüğü Arşivi'ndeki özlük dosyası; DİB Mushafı İnceleme Kurulu, *Esâmî-i Kurrâ Defteri*, s. 81, 99 (maddenin yazımında öğrencilerinden Tortumlu Mikdad Temiztürk'ten alınan bilgilerden de faydalanılmıştır).

RECEP AKAKUŞ